Kutu 2.2

Firma Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

TCMB, reel sektör firmaları ile yüz yüze görüşmeler yaparak "**Reel Sektöre İktisadi Mercek (RESİM)**" çalışmasını yürütmektedir.[1] Bu kutu, temel olarak Nisan-Haziran 2026 döneminde gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulguları ve son dönemdeki jeopolitik gelişmelerin küresel tedarik zinciri üzerindeki etkilerine ilişkin firma değerlendirmelerini özetlemektedir.

Yılın ikinci çeyreğinde, yurt içi satışlardaki gerileme ihracattaki ılımlı artışla dengelenmiş ve iktisadi faaliyet yatay seyretmiştir.

İkinci çeyrekte yurt içi satışlar önceki çeyreğe göre zayıflamıştır.

Dönem içi gelişmeler değerlendirildiğinde, nisandaki zayıflamanın ardından mayısta özel günler ve Kurban Bayramı'nın desteğiyle yurt içi satışlarda kısmi bir toparlanma olduğu görülmüştür. Bununla birlikte haziran görüşmeleri söz konusu toparlanmanın kalıcı olmadığını göstermiştir (Grafik 1).

Grafik 1: Firmaların Talep Algısı* (Önceki Çeyreğe Göre)

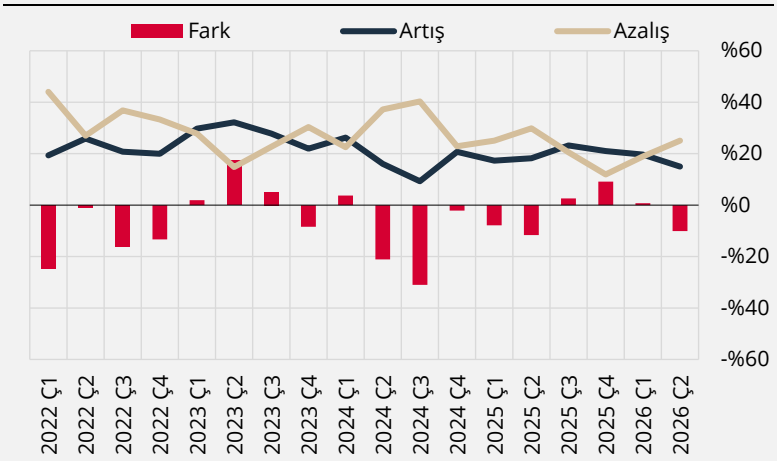

Kaynak: TCMB RESİM.

* Talep Algısı, firmaların mevcut satış gerçekleşmeleri, siparişleri ve beklentileri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, bir önceki çeyreğe kıyasla talep algısı olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup talep algısındaki değişimin boyutuna değil, firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

Jeopolitik gelişmelerin etkisiyle kredi koşullarında meydana gelen sıkılaşma, artan maliyetler ve belirsizlik algısındaki artış yurt içi satışları olumsuz etkilemiştir.

Tüketici tarafında alımlar ağırlıkla ihtiyaç doğrultusunda yapılırken alım için uygun zamanı bekleme eğilimi öne çıkmıştır. Bu doğrultuda, tüketiciler model veya ürün bazlı kampanyalara yönelmiştir. Firmalar tarafında ise kârlılık baskısı ve ithalata yönelim firmalar arası ticareti olumsuz etkilemeyi sürdürmüştür.

[1] Bu çalışmanın temel amacı; farklı sektörlerdeki firmalarla görüşmeler yaparak dönemsel üretim, yurt içi ve yurt dışı satış, yatırım, istihdam, kredi koşulları, maliyet ve fiyat gelişmelerine ilişkin zamanlı bilgi edinmek, iktisadi faaliyeti yakından takip etmek ve TCMB ile reel sektör temsilcileri arasındaki iletişimi geliştirmektir. Yarı yapılandırılmış sohbet şeklinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, para politikası kararları için nitelikli ve zamanlı bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Görüşmeler sektörel, bölgesel ve ölçek düzeyinde toplam iktisadi faaliyet içindeki ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulan örneklem çerçevesinde imalat sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki firmalar ile gerçekleştirilmektedir. Grafikler, firma görüşmelerinden elde edilen anekdotal bilgilerin sayısallaştırılmasıyla üretilmektedir. Bu çalışma, firma görüşmeleri esas alınarak yapılan değerlendirme ve çıkarımları içermekte olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmamaktadır. Elde edilen bilgi, bulgu ve grafikler daha sonra yayımlanacak resmi istatistik, bilgi ve bulgularla farklılık gösterebilir.

Firmalar, jeopolitik risklerin artmadığı bir görünümde iktisadi faaliyette yılın ikinci yarısında kademeli bir toparlanma öngörmüştür. Temmuzda yapılan görüşmeler, yılın üçüncü çeyreğinde yurt içi satışların zayıf seyretmeye devam ettiğine işaret ederken firmalar ağustosun ikinci yarısından itibaren işe ve şehre dönüş harcamalarıyla satışların toparlanabileceğini beklemektedir.

İhracat, jeopolitik gelişmelerin desteğiyle ilk çeyreğe kıyasla ılımlı artmıştır.

Hürmüz Boğazı'nın kapanması nedeniyle Uzak Doğu'dan tedarik sürelerinin uzaması, maliyetlerin artması ve güvenlik endişeleri Avrupa ülkelerinden talebin Türkiye'ye yönelmesini sağlamıştır. Bu talepte kimya, plastik ve ana metalde ihtiyati alımlarla öne çekilen talep; tekstil ve hazır giyimde ise tedarikçi çeşitlendirmesi etkili olmuştur. Buna ek olarak, firmalar rekabetçi fiyatlama zorluklarının ihracat üzerindeki baskısını vurgulayarak, Uzak Doğu'dan kayan talebin geçici nitelikte olduğunu değerlendirmiştir. Diğer taraftan, jeopolitik gelişmeler savunma sanayi ihracatını ve savunma sanayi bağlantılı yurt dışı satışları desteklemiştir.

Turizmde savaşın etkilerinin hafiflemesiyle ikinci çeyrekte talep kademeli olarak toparlanmıştır. Bununla birlikte azalsa da süren güvenlik endişeleri, uçuş sayılarındaki azalış ve paket tur fiyatlarındaki artışlar sonucunda sektördeki iş hacimleri mevsimsel seviyesinin altında kalmıştır. Sektör temsilcileri önümüzdeki çeyrekte talebin güvenlik endişelerindeki azalışın ve fiyat indirimlerinin desteğiyle geçen yılki seviyesini yakalayabileceğini öngörmektedir.

Üretim faaliyeti ikinci çeyrekte sınırlı artmıştır.

İhracatçı firmaların faaliyetleri üretimi desteklerken iç piyasa ağırlıklı işletmelerin üretimi talep koşullarına bağlı olarak yavaşlamıştır. Finansal koşullardaki sıkılık, nakit akışındaki bozulmalar, rekabet baskıları ve artan ithalat eğilimi üretimi baskılayan unsurlar olmaya devam etmiştir. Jeopolitik gelişmeler tedarikte gecikmelere ve navlun kaynaklı ek maliyetlere yol açsa da bazı sektörlerde üretimi desteklemiştir.

Yılın ikinci çeyreğinde yatırım duruşundaki zayıf seyir belirginleşmiştir.

Şubat ayında başlayan ABD/İsrail-İran savaşının uzaması, iç ve dış talep görünümüne ilişkin belirsizlikleri artırmıştır. Finansman maliyetlerinin yüksek seyri, artan üretim maliyetleri ve bazı sektörlerde gözlenen atıl kapasite firmaların yatırım iştahını sınırlayan ek unsurlar olmuştur.

İşletme sermayesi ve nakit akışını yönetmenin öncelikli hâle gelmesi ek kapasite oluşturmaya yönelik sabit sermaye yatırımlarına dönük iştahı baskılamaya devam etmiştir. Bununla birlikte, öz kaynak yapısı güçlü ve katma değerli ürün üreten sınırlı sayıda firma kapasite artırıcı yatırımlarını sürdürmektedir. Mevcut yatırım planlarında verimlilik artırıcı, maliyet düşürücü makine ve enerji yatırımları ön plana çıkmıştır.

Artan belirsizlik algısı ve yatırım duruşundaki zayıflama firmaların istihdam planlarına olumsuz yansımıştır.

Firmaların önemli bir kısmı gelecek altı ayda istihdam seviyesini sabit tutmayı öngörürken istihdam azaltmayı planlayanların sayısı sınırlı artmıştır. Azalan iş hacmi ve kâr marjları, yüksek iş gücü maliyetlerinin yanı sıra otomasyon yatırımları istihdamı baskılamaya devam etmiştir. Diğer yandan, firmaların halihazırda asgari düzeyde işgücü ile çalışması ve kalifiye çalışan bulmada yaşadıkları sıkıntılar istihdam kayıplarını sınırlamıştır.

İkinci çeyrekte ilave finansman ihtiyacına yapılan vurgu işletme sermayesi kaynaklı olarak artmaya devam etmiştir.

İşletme sermayesi ağırlıklı vurgunun artmasında maliyet gelişmeleri öne çıkmıştır. Orta Doğu'daki savaşın etkisiyle çeyreğin ilk iki ayında enerji ve girdi kaynaklı maliyet artışları devam etmiştir. Haziran ayında savaşın sona ermesine yönelik olumlu gelişmelerin maliyet baskısını hafiflettiği gözlenmiştir.

Maliyet gelişmelerine ek olarak, tahsilat sürelerindeki uzama firmaların nakit akışını zayıflatarak ilave işletme sermayesi ihtiyacını artırmıştır. Kredi koşullarında sıkılık bu çeyrekte devam etmiş, finansmana erişim zorlukları daha yaygın vurgulanmıştır.

Firmalar arası ticaret koşulları ilk çeyreğe göre belirgin ölçüde sıkılaşmıştır. Vade ve nakit akışı kaynaklı sorunlara yapılan vurgu artmıştır. Alacak tahsilatında daha fazla sorun yaşadığını belirten firmaların oranı çeyrek genelinde öncekine göre bir miktar artarken ticari ilişkilerde temkinlilik sürmüştür.

Orta Doğu'daki savaş nedeniyle maliyetler yüksek seyrini korumuş, talep ve rekabet koşulları ile çeyrek sonunda müzakerelerin güçlenmesi beklentisi fiyat artış eğilimini sınırlandırmıştır.

Firmalar üzerindeki maliyet baskısı girdi, nakliye/navlun, enerji ve finansman maliyetleri kaynaklı devam etmiştir. Öte yandan, haziran ayında müzakere ihtimalinin artmasıyla birlikte petrol, petrokimya ürünleri ve emtia fiyatlarında azalışlar gözlenmiş, bu durum önümüzdeki döneme ilişkin maliyet beklentilerini olumlu etkilemiştir.

Artan maliyetler ikinci çeyrekte firmalar arası ticarette daha belirgin fiyat artışlarına neden olmuştur. Maliyet artış beklentilerindeki zayıflama ile talep ve rekabet koşulları fiyat artış eğilimini sınırlandıran unsurlar olarak öne çıkmıştır. Fiyatlara tam olarak yansıtılamayan maliyet artışlarının gecikmeli etkilerinin önümüzdeki dönemde perakende kanalında görece daha belirgin olmak üzere devam etmesi beklenmektedir.

RESİM Odak: Jeopolitik gelişmelerin tedarik zincirlerine etkisine yönelik firma değerlendirmeleri

Son dönemde öne çıkan küresel tedarik riskleri, ülkelerin üretim ağlarının coğrafi dağılımı ve girdi bağımlılıkları dikkate alınarak incelenmektedir. Bu kapsamda ülkelerin maruz kaldıkları riskler, tedarik süreçlerine ilişkin kırılganlıkların imalat akışında kesinti, gecikme veya maliyet artışına yol açma potansiyeli bakımından analiz edilmektedir.

Küresel tedarik riskleri pandemi öncesinde ağırlıklı olarak verimlilik ve maliyet optimizasyonu açısından ele alınmıştır. Pandemi sonrasında ise bu riskler jeopolitik gerilimler, stratejik bağımlılıklar, enerji güvenliği ve kritik hammaddeler gibi faktörlerin etkisiyle daha karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır. Jeopolitik gerilimlerin son örneği olarak ABD/İsrail-İran savaşının etkisiyle;

- Hürmüz Boğazı'nda geçişler durdurulmuş,
- Körfez Bölgesi'ndeki taşıma ve yükleme operasyonların bir bölümü askıya alınmış,
- Süveyş Kanalı ve Babülmendep geçişleri azaltılmış ve Afrika'nın güneyine (Ümit Burnu) yönlendirilmiş,
- Sigorta ve diğer maliyetler yükselmiş,

ve bu gelişmeler bölgeden girdi ithalatına bağımlılığı yüksek olan ülkelerde tedarik süreçlerinde bozulmaya neden olmuştur.

Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında küresel tedarik risklerindeki artışın yansımaları, İstanbul Sanayi Odası Türkiye İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI) verileri ve RESİM çalışması bulgularından izlenebilmektedir. PMI verileri, yılın ikinci çeyreğinde bazı sektörlerde tedarikçilerin teslim sürelerinde uzamalar yaşadıklarına işaret etmektedir. Bu görünüm özellikle tekstil ürünleri, giyim ve deri ürünleri ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörlerinde daha belirgindir (Grafik 2).

Grafik 2: Tedarikçilerin Teslim Süresi (3 Aylık H.O.)

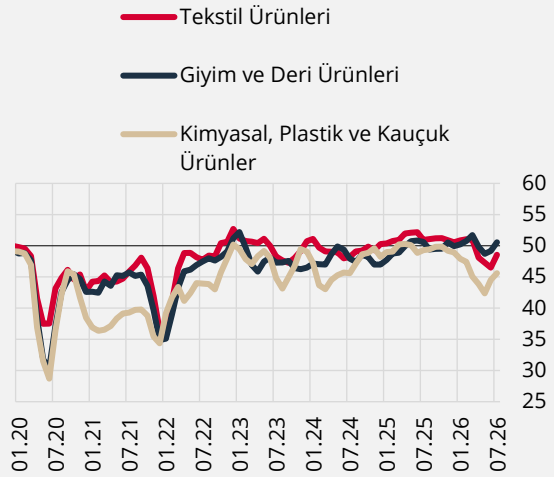

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası.

Grafik 3: Tedarik Süreçlerine Yönelik Firma Değerlendirmeleri (% Pay)

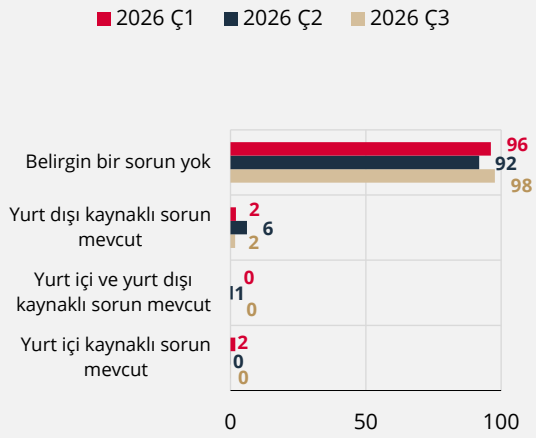

Kaynak: TCMB RESİM.

RESİM çalışmasında da bazı sektörlerde savaş kaynaklı sıkıntılara dair bulgular elde edilmekle birlikte, imalat sanayinin büyük bölümünde belirgin bir tedarik sorunu gözlenmemiştir (Grafik 3). Yılın ikinci çeyreğinde sorun belirten sınırlı sayıda firmaya göre etkiler ağırlıklı olarak lojistik sıkıntılar ile bölgesel imalat sorunlarından kaynaklanmış ve temel olarak maliyet artışlarına yol açmıştır. Öne çıkan sektör gelişmeleri incelendiğinde, kimya ve petrokimya bağlantılı sektörlerde maliyet artışları daha belirginken tekstilde ithal girdi tedarikinde yaşanan sıkıntılar iç piyasaya yönelimin ve firmaların yeterli stok seviyelerinin etkisiyle büyük ölçüde giderilmiştir. Üçüncü çeyrekte ise tedarik sıkıntıları azalmıştır.

Sonuç olarak, küresel jeopolitik gelişmeler maliyet artışlarının yanı sıra, bazı sektörlerin tedarik süreçlerinde sınırlı da olsa uzamalara neden olmuştur. Bununla birlikte RESİM bulguları, ilgili gelişmelerin imalat sektörü üretiminde aksamaya neden olmadığına işaret etmiştir. Bu gelişmede sektörlerin önemli bir kısmında tedarikte alternatif kanalların kullanılabilmesi ve etkin stok yönetimi rol oynamıştır.